

Anne Sütüne ve Emzirmeye Genel Bakış *Overview of Breast Milk and Breastfeeding*

Öz

Anne sütü; yenidoğan bir bebeğin büyümesi ve gelişimi gerekli olan tüm besin öğelerini içeren, sindirimi kolay, biyoyararlanımı yüksek, doğal bir besindir. Günümüzde anne sütünün bebek için en iyi besin kaynağı olduğu Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ), UNICEF gibi pek çok uluslararası kuruluşlar tarafından kabul edilmektedir. Anne sütünün ve emzirmenin hem bebek hem de anne için başta beslenme olmak üzere, bağışıklık, gelişimsel, psikolojik, sosyal ve ekonomik yönden pek çok yararları vardır. Anne sütünün, yeni doğan için en iyi beslenme şekli olduğu kanıtlanmıştır. Anne sütünün bebek için öneminin bilinmesine rağmen dünya genelinde ve ülkemizde anne sütü ile beslenme oranları beklentinin altındadır. İlk altı ayda bebeklerin sadece anne sütüyle beslenmesi ve 6. aydan sonra tamamlayıcı beslenme ile emzirmenin 2 yaşına kadar sürdürülmesi ile yılda yaklaşık 1.3 milyon bebek ölümünün önlenileceği hesaplanmaktadır. Anne sütü bu kadar önemli olmasına rağmen, bebeklerin anne sütü ile beslenmeleri halen istenen düzeyde değildir. Bu konuda çocuk hekimlerine ve sağlık profesyonellerine büyük sorumluluklar düşmektedir.

Abstract

Breast milk is natural food that contains all the nutrients, are necessary for the growth and development of newborn, with high bioavailability and easy digestion. Today, it is accepted by many international organizations such as World Health Organization (WHO) and UNICEF where breast milk is the best food source for baby. Breastfeeding has many benefits in terms of immunity, developmental, psychological, social and economic aspects, especially for both infant and mother. Breast milk has proven to be the best diet for the newborn. Although the importance of breast milk for infants is known, breastfeeding rates are lower than expected in the world and in our country. In the first six months and extent up to 2 years with additional appropriate foods, it is estimated that breastfeeding can only be prevented by approximately 1.3 million infant deaths with breastfeeding after 6 months. Pediatricians and health professionals have great responsibilities in this regard.

Uzm. Dr. Nevin CAMBAZ KURT
Başakşehir Çam ve Sakura Şehir Hastanesi,

Yazışma Adresleri /Address for Correspondence:

Başakşehir Çam ve Sakura Şehir Hastanesi, Başakşehir Olimpiyat Bulvarı Yolu, Başakşehir, İstanbul

Tel/phone: +90 212 909 6000
mail: nevinbinnurkurt@gmail.com

Anahtar Kelimeler:

Anne sütü, Yenidoğan, Anne sütü ile beslenme

Keywords:

Breast milk, Newborn, Breastfeeding

Geliş Tarihi - Received
17/01/2020

Kabul Tarihi - Accepted
20/02/2020

Giriş

Anne sütü; yenidoğan bir bebeğin büyümesi ve gelişimi gerekli olan tüm besin öğelerini içeren, sindirimi kolay, biyoyararlanımı yüksek, doğal bir besindir. Günümüzde anne sütünün bebek için en iyi besin kaynağı olduğu Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ), UNICEF gibi pek çok uluslararası kuruluşlar tarafından kabul edilmektedir. Anne sütünün ve emzirmenin hem bebek hem de anne için başta beslenme olmak üzere, sağlık, bağışıklık, gelişimsel, psikolojik, sosyal ve ekonomik yönden pek çok yararları vardır. Anne sütünün, yeni doğan için en iyi beslenme şekli olduğu kanıtlanmıştır (1-3).

Anne sütünün bebek için önemini bilmesine rağmen dünya genelinde ve ülkemizde anne sütü ile beslenme oranları beklentinin altındadır. Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması 2003 sonuçları çocukların %97'sinin bir süre emzirildiğini, % 54'ünün doğumdan sonraki ilk bir saat içinde emzirildiğini ve %16'sının doğumdan sonraki ilk 24 saat hiç emzirilmediğini göstermiştir (4). Gene 2013 raporuna göre Türkiye'de bebeklerin % 96'sı bir süre anne sütü almaktadır. Ancak ilk bir ayda sadece anne sütü alan bebeklerin oranı %57.9'ya, ikinci aydan itibaren % 35.4'e, 4. ve 5. aylarda ise % 9.5'e gerilemektedir (5). Ünsal ve ark.'larının (6) yaptığı çalışmada, annelerin %93.7'sinin doğumda bebeklerini emzirmeye başladıkları, dördüncü ayda bebeklerini emzirmeye devam edenlerin %46.2 olduğu, altıncı ayda bebeklerini emzirmeye devam edenlerin ise % 8.7'ye düştüğü görülmüştür. Kuzey Kıbrıs'tan 2015'te yapılan bir çalışmada ise ilk bir saat içinde anne sütü ile bebeklerini emzirenler %48.7, ilk bir gün içinde emzirenler % 28.3 oranında bulunmuş (7).

Centers for Disease Control (CDC)'nin 2013 raporunda da Amerika'da bebeklerin % 76'sının emzirildiği, emzirilen bebeklerin de %16.4'ünün ilk 6 ay sadece anne sütü almakta olduğu bildirilmiştir (8). Bu veriler annelerin emzirme konusunda eğitilmelerinin önemine işaret etmektedir. Annelerin emzirmeye başlamaları ve başarıyla sürdürmeleri için bilgi ve desteğe ihtiyaçları vardır (9). Emzirme konusunda anneye bu konuda eğitilmiş personel tarafından sağlanan destekle, annenin bebeğini sadece anne sütü ile besleme süresini arttırdığı görülmüştür (10,11). Annelerin emzirme konusunda eğitimleri ile ilgili sağlık profesyonellerine büyük görev düşmektedir. Yapılan bir çalışmada antenatal dönemde annelere verilen anne sütü ve emzirme eğitimiyle, doğum sonrası 6 haftada emzirme süreleri, kontrol grubuyla kıyaslandığına anlamlı olarak daha uzun bulunmuş, ilk ayda sadece anne sütü ile beslenme oranı da anlamlı derecede artmıştır (12,13).

Anne ile her karşılaşma bir fırsat olarak değerlendirilmeli ve emzirme konusunda eğitim verilmelidir (14). Annelerin emzirme konusunda bilgilendirilmeleri arttıkça emzirme süreleri de artacaktır. Çocuk doktorları em-

zirme ve anne sütü ile ilgili eğitim verme konusunda en doğru konumdadır ve emzirme konusunda bilgi sahibi olmalıdır (15).

Çocuk doktorlarının emzirme konusunda oynadıkları kritik rol, özellikle doğum sonrası taburcu olduktan sonra ilk 48 saat sonraki bebek ziyaretlerinde önem kazanmaktadır (16). Anne sütü, bebeklerin ve çocukların kısa ve uzun dönemde pek çok hastalığa karşı direncini artıracak tüm temel besin ve biyoaktif elementleri içermektedir. Bebek uygun teknikle, yeterli sürede ve sıklıkta emzirilmeli ve ilk altı ayda, tıbben gerekli olmadıkça bebeğe anne sütü dışında hiçbir ek besin ya da su verilmemelidir. İki yaşına kadar ek gıdalarla birlikte anne sütüne devam edilmelidir (2,17,18).

Anne sütünün bebeğe sağladığı yararlar, sadece bebeklik döneminde sınırlı değildir. Anne sütünün, yaşamın ileri dönemlerinde de birey olumlu etkileri bulunmaktadır (18,19).

Anne sütü ile beslenen çocukların ileri yaşlarda zeka testlerinde, okul hayatında daha başarılı oldukları ve toplam anne sütü ile beslenme süresi arttıkça erişkin yaşta erişilen IQ (İntelligence Quotient) ya da EQ (Emotional Quotient) daha yüksek olduğu gözlenmiştir (20,21).

Anne sütünün ileriki yaşlarda bireyi obeziteden koruduğu bilinmektedir (22,23). Bebeklikte anne sütü ile beslenenlerde anne sütü almayanlara göre ileri yaşlarda obezite oranının %15-30 daha az olduğu görülmüş (24). Emzirme süresinin obezite ile ilişkisi araştırıldığında her ay için obezite riskinin %4 azaldığı sonucu bildirilmiş (25). Anne sütü ile beslenenlerde çölyak hastalığı ve inflamatuvar bağırsak hastalığının daha az görüldüğü bilinmektedir. Anne sütü alan bebeklerde inflamatuvar bağırsak hastalığı %31 daha az görülmektedir (23,26). Glüttenli besin ile tanışma esnasında anne sütü alıyor olan bebeklerde çölyak hastalığının %52 daha az görüldüğü tespit edilmiştir (27). Anne sütü alan bebeklerde ileriki yaşlarda obezite, tip 1 ve tip 2 Diabetes mellitus ve lösemi riski daha azdır (23,24).

En az üç ay boyunca emziren bebeklerde tip 1 diabetes mellitus insidansında %30'a varan bir azalma bildirilmiştir (28,29). Emzirme süresi ile lösemi arasında da bir ilişki bulunmaktadır (25,30). Annelerini en az 6 ay boyunca emen bebeklerde akut lenfositik lösemi riskinde % 20, akut miyeloid lösemi riskinde %15 azalma olduğu bildirilmiştir (31,32). Emzirmenin nöromotor gelişimde önemli rol oynadığı, hiperaktivite ve dikkat eksikliği semptomları üzerinde iyileştirici etkisi olduğu gösterilmiştir (33). En az üç dört ay anne sütü alan bebeklerde çocukluk döneminde davranış bozukluklarının daha az olduğu bildirilmektedir (34). En az dört ay boyunca sadece anne sütü alan bebeklerin ilk yıldaki alt solunum yolu enfeksiyonları nedeniyle hastaneye yatma riskinin %72 azaldığı bildirilmiştir (24,25). Altı ay boyunca sadece anne sütü alan

bebelerde nezle, tonsillit, otit gibi üst solunum yolu enfeksiyonlarının %63 azaldığı belirtilmiştir (28). Anne sütü alan bebeklerde otitis media % 23 oranında daha az görülmüştür (24). Anne sütü alan bebeklerde gastrointestinal sistem enfeksiyonlarının % 63 oranında daha az olduğu ve bu koruyucu etki emzirmenin kesilmesinde sonra da 2 ay boyunca devam ettiği gösterilmiştir (35,36). İlk 4 ayda anne sütü alımının bebeği alerjik hastalıklardan korumada etkili olabileceği söylenmektedir (37). Prematüre bebeklerle ilgili yapılan bir çalışmada mama ile beslenenlere göre, anne sütü alan bebeklerde nekrotizan enterokolit oranı %77 daha az görülmüştür (38,39). Prematüre bebeklerde anne sütü alımının prematüre retinopatisini azalttığı gösterilmiştir (40,41). Prematüre bebeklerde anne sütü alanların daha az sepsis tanısı aldığı bildirilmektedir (42-44).

Anne sütü alan prematüre bebeklerin taburcu olduktan sonra bir yıl içinde hastaneye başvuru oranlarında da azalma bildirilmiştir (45,46). İleri derecede prematüre bebeklerde yapılan bir çalışmada anne sütü alan prematüre bebeklerin 18 ve 30 aylık değerlendirmelerinde mental, motor ve davranışsal becerilerinde anlamlı derecede yüksek puan aldıkları görülmüş (45,46). Emziren anne bebeklerinde ani bebek ölümü sendromunun daha az görüldüğü söylenmektedir (23,24). Yapılan bir çalışmada ani bebek ölümü sendromu olan bebeklerin % 21'inin hiç anne sütü almadığı ortaya konmuştur (47).

Anne sütü ile beslenmenin emziren anneye de olumlu katkıları vardır. Emzirme postpartum uterusun küçülmesine yardımcı olur ve kanamayı azaltır (48). Sekonder amenore nedeni olarak kontrasepsiyon sağlar (19). Bebeğini uzun süre emziren kadınlarda meme kanseri ve over kanseri gelişme riski azalmaktadır (48,49). Emzirmenin anneyi ileri dönemde osteoporozdan da koruduğu ifade edilmektedir (50). Emzirme bebek ile anne arasında güçlü bir bağ oluşturur (51,52). Bebeğin kendini güvende hissetmesini sağlar. Emzirme, doğumdan sonra mümkün olan en kısa sürede, genellikle ilk bir saat içinde başlamalıdır (53). Özel tıbbi gerekeçli durumlar dışında bebek, anne ile aynı ortamda kalmalıdır (53,54). Yenidoğan bebek açlık bulguları gösterdiğinde hemen bakıma alınmalıdır. Bebeklerde açlık belirtileri: Göz kapakları kapalıyken göz hareketleri artar veya gözlerini açar. Ağzını açar, dilini çıkarır, başını sağa-sola çevirerek memeyi arar. Huysuzlanmaya, mırıldanmaya başlar. Yumruğunu, parmaklarını ya da ağzına dokunan örtü, battaniye gibi cisimleri emer (55). Ağlamak, açlığın geç bir göstergesidir (56). Yenidoğan bebeğe tıbbi bir endikasyon olmadıkça anne sütü dışında, su, şekerli su, formula gibi ek takviyeler verilmemelidir (57,58). Yenidoğan bebek hastaneden taburcu olduktan sonra 48-72 saat sonra tekrar görülmeli, tartı takibi yapılmalı ve emzirme konusunda bilgi edinilmeli, gerekirse anneye destek verilmeli ve anne emzirme yönünden

cesaretlendirilmelidir. Dünya Sağlık Örgütü raporlarına göre, gelişmekte olan ülkelerde bebek ölümlerinin en sık nedeni ishal, pnömoni gibi enfeksiyon hastalıklarıdır. Bu hastalıkları önlemenin en kolay yolunun anne sütü ile beslenme olduğu belirtilmektedir (59). İlk altı ayda bebeklerin sadece anne sütüyle beslenmesi ve 6. aydan sonra tamamlayıcı beslenme ile emzirmenin 2 yaşına kadar sürdürülmesi ile yılda yaklaşık 1.3 milyon bebek ölümünün önlenilebileceği hesaplanmaktadır (60).

Anne sütü bu kadar önemli olmasına rağmen, bebeklerin anne sütü ile beslenmeleri halen istenen düzeyde değildir. Bu konuda çocuk hekimlerine ve sağlık profesyonellerine büyük sorumluluklar düşmektedir. Sağlık personeli emzirme konusunda donanımlı olmalıdır ve anneye emzirme eğitimi vermelidir. Anne sütünün önemini anlatmak ve anneleri bu konuda bilinçlendirmek için sadece sağlık çalışanlarına değil, idari kadrolara da sorumluluklar düşmektedir. Anne sütünün önemini kamuoyuna duyurmak için, kamu spotları hazırlanıp görsel ve işitsel medyada yayınlamak bu konuda farkındalığı artırabilir. Emzirmeyi teşvik etmek için annelere bazı ayrıcalıklar sunulabilir, ödüllendirmeler yapılabilir. Anne sütü ile beslenmek doğan her bebeğin hakkıdır.

Kaynaklar

1. Ateşgözoğlu P, Mete M, Gökçay G, Tamay Z, Yetim A. Anne sütü ile beslenmenin çocuk ruh sağlığına etkileri. *Çocuk Dergisi* 2013; 13 (3):101-108.
2. Atıcı A, Polat S, Turhan AH. Anne sütü ile beslenme. *Türkiye Klinikleri J Pediatr Sci* 2007; 3 (6): 1-5.
3. Gökçay G. Yaşamın İlk 2 Yılında Çocuk Sağlığı ve Bakımı. *İstanbul: Saga Yayıncılık, 2. Baskı, 2011.*
4. Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması TNSA. Emzirme ve Ek Gıda. *Hacettepe Nüfus Etütleri Enstitüsü. T.C. Sağlık Bakanlığı. Ana Çocuk Sağlığı ve Aile Planlaması Genel Müdürlüğü. 2003.*
5. İrmak N. Anne sütünün önemi ve ilk 6 ay sadece anne sütü veremeyi etkileyen unsurlar. *J Turkish Family Physician* 2016; 7 (2): e-ISSN: 2148-550X.
6. Ünsal H, Atlıhan F, Özkan H, Targan Ş, Hassoy H. Toplumda anne sütü verme eğilimi ve buna etki eden faktörler. *Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Dergisi* 2005; 8: 226-233.
7. Çağla Şafak, Nihal Ata Tutkun. Anne sütü ile beslenme sürelerinin yaşam çözümlemesi ile incelenmesi: Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti örneği. *İzmir Dr. Behçet Uz Çocuk Hast. Dergisi* 2015; 5 (3): 167-176.
8. <https://www.cdc.gov/breastfeeding/pdf/2013breastfeedingreportcard.pdf>
9. Ünsal H, Atlıhan F, Özkan H, Targan S, Hassoy H. Toplumda anne sütü verme eğilimi ve buna etki eden faktörler. *Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Dergisi* 2005; 48: 226-233.
10. Bertini G, Perugi S, Dani C, Pezzati M, Tronchin M, Rubaltelli FF. Maternal education and the incidence and duration of breast feeding: a prospective study. *J Pediatr Gastroenterol Nutr* 2003; 37 (4): 447-452.
11. Gartner LM, Morton J, Lawrence RA, et al. Breastfeeding and the use of human milk. *Pediatrics* 2005; 115 (2) :496-506.

12. Hill PD. Effects of education on breastfeeding success. *Matern Child Nurs J* 1987; 16 (2): 145-156.
13. Imdad A, Yakoob MY, Bhutta ZA. Effect of breastfeeding promotion interventions on breastfeeding rates, with special focus on developing countries. *BMC Public Health* 2011; 11 (3): S24.
14. Gizem Samlı ve ark. Annelerin emzirme ve süt çocuğu beslenmesi konusundaki bilgi, inanış ve uygulamaları: niteliksel bir araştırma. *Marmara Medical Journal* 2006; 19 (1): 13-20.
15. Handa DI, Schanler RJ. Role of the pediatrician in breastfeeding management. *Pediatr Clin North Am* 2013; 60 (1): 1-10.
16. American Academy of Pediatrics, Committee on Practice and Ambulatory Medicine and Bright Futures Steering Committee. Recommendations for preventive pediatric health care. *Pediatrics* 2007; 120 (6): 1376.
17. Gökçay G. Breastfeeding and child cognitive development. *Child: Care, Health and Development* 2010; 36: 591.
18. Selimoğlu ve ark. Anne sütü ile beslenmenin ileri yaşama etkileri/Long-term of breastfeeding. *Türk Ped Arş* 2010; 45: 309-314.
19. Gür E. Anne sütü ile beslenme. *Türk Ped Arş* 2007; 42: 11-15.
20. Horta et al., Breastfeeding and intelligence. *Acta Paediatrica* 2015; 104: 14-19.
21. Isaacs EB1, Fischl BR, Quinn BT, Chong WK, Gadian DG, Lucas A. Impact of breast milk on intelligence quotient, brain size, and white matter development *Pediatr Res* 2010; 67 (4): 357-362.
22. Owen CG1, Martin RM, Whincup PH, Smith GD, Cook DG. Effect of infant feeding on the risk of obesity across the life course: a quantitative review of published evidence. *Pediatrics* 2005; 115 (5): 1367-1377.
23. Breastfeeding and the use of human milk. *Pediatrics* 2012; 129: 827-841.
24. Ip S, Chung M, Raman G, et al., Tufts-New England Medical Center Evidence-based Practice Center. Breastfeeding and maternal and infant health outcomes in developed countries. *Evid Rep Technol Assess (Full Rep)* 2007; 153 (153): 1-186.
25. Ip S, Chung M, Raman G, Trikalinos TA, Lau J. A summary of the Agency for Healthcare Research and Quality's evidence report on breastfeeding in developed countries. *Breastfed Med* 2009; 4 (Suppl 1): S17-S30.
26. Barclay AR, Russell RK, Wilson ML, Gilmour WH, Satsangi J, Wilson DC. Systematic review: the role of breastfeeding in the development of pediatric inflammatory bowel disease. *J Pediatr* 2009; 155 (3): 421-426.
27. Akobeng AK, Ramanan AV, Buchan I, Heller RF. Effect of breastfeeding on risk of coeliac disease: a systematic review and meta-analysis of observational studies. *Arch Dis Child* 2006; 91 (1): 39-43.
28. Duijts L, Jaddoe VW, Hofman A, Moll HA. Prolonged and exclusive breastfeeding reduces the risk of infectious diseases in infancy. *Pediatrics* 2010; 126 (1).
29. Rosenbauer J, Herzig P, Giani G. Early infant feeding and risk of type 1 diabetes mellitus—a nationwide population-based case-control study in pre-school children. *Diabetes Metab Res Rev* 2008; 24 (3): 211-222.
30. Bener A, Hoffmann GF, Afify Z, Rasul K, Tewfik I. Does prolonged breastfeeding reduce the risk for childhood leukemia and lymphomas? *Minerva Pediatr* 2008; 60 (2): 155-161.
31. Rudant J, Orsi L, Menegaux F, et al. Childhood acute leukemia, early common infections, and allergy: The ESCALE Study. *Am J Epidemiol* 2010; 172 (9): 1015-1102.
32. Kwan ML, Buffler PA, Abrams B, Kiley VA. Breastfeeding and the risk of childhood leukemia: a meta-analysis. *Public Health Rep* 2004; 119 (6): 521-535.
33. Julvez j, et al attention behavior and hyperactivity at age 4 and duration of breast-feeding. *Acta Paediatr* 2007; 96 (6): 842-847.
34. Poton WL, Soares ALG, Oliveira ERA, Gonçalves H. Breastfeeding and behavior disorders among children and adolescents: a systematic review. *Rev Saude Publica* 2018; 52: 9. doi: 10.11606/S1518-8787.2018052000439.
35. Quigley MA, Kelly YJ, Sacker A. Breastfeeding and hospitalization for diarrheal and respiratory infection in the United Kingdom Millennium Cohort study. *Pediatrics* 2007; 119 (4).
36. Klein N, Schewertmann A, Peters M, Kunz C, Strobel S. Immunomodulatory effects of breast milk oligosaccharides. *Adv Exp Med Biol* 2000; 478: 251-259.
37. Halken S. Prevention of allergic disease in childhood: clinical and epidemiological aspects of primary and secondary allergy prevention. *Pediatr Allergy Immunol* 2004; 15 Suppl 16: 4-5, 9-32.
38. Sullivan S, Schanler RJ, Kim JH, et al. An exclusively human milk-based diet is associated with a lower rate of necrotizing enterocolitis than a diet of human milk and bovine milk-based products. *J Pediatr* 2010; 156 (4): 562-567.
39. Lucas A, Cole TJ. Breast milk and neonatal necrotizing enterocolitis. *Lancet* 1990; 336: 1519-1523.
40. Hylander MA, Strobino DM, Dhanireddy R. Human milk feedings and infection among very low birth weight infants. *Pediatrics* 1998; 102 (3).
41. Okamoto T, Shirai M, Kokubo M, et al. Human milk reduces the risk of retinal detachment in extremely low-birthweight infants. *Pediatr Int* 2007; 49 (6): 894-897.
42. El-Mohandes AE, Picard MB, Simmens SJ, Keiser, JF. Use of human milk in the intensive care nursery decreases the incidence of nosocomial sepsis. *J Perinatol* 1997; 17: 130-134.
43. Hylander MA, Strobino DM, Dhanireddy R. Human milk feedings and infection among very low birth weight infants. *Pediatrics* 1998; 102 (3).
44. Schanler RJI, Shulman RJ, Lau C. Feeding strategies for premature infants: beneficial outcomes of feeding fortified human milk versus preterm formula. *Pediatrics* 1999; 103 (6 Pt 1): 1150-1157.
45. Vohr BR, Poindexter BB, Dusick AM, et al. NICHD Neonatal Research Network. Beneficial effects of breast milk in the neonatal intensive care unit on the developmental outcome of extremely low birth weight infants at 18 months of age. *Pediatrics* 2006; 118 (1).
46. Vohr BR, Poindexter BB, Dusick AM, et al. National Institute of Child Health and Human Development National Research Network. Persistent beneficial effects of breast milk ingested in the neonatal intensive care unit on outcomes of extremely low birth weight infants at 30 months of age. *Pediatrics* 2007; 120 (4).
47. Chen A, Rogan WJ. Breastfeeding and the risk of postneonatal death in the United States. *Pediatrics* 2004; 113 (5).
48. Nathan L, Decherney A. *Current Obstetrik & Gynecologic Diagnosis & Treatment, 9th Ed.* McGraw-Hill Companies, 2003.
49. İnce Z. Temel Yenidoğan Sağlığında Anne Sütünün Önemi ve

- Emzirme. Ankara: Baran Ofset, 2005: 37-39.
50. Paton LM, Alexander JL, Nowson CA, et al. Pregnancy and lactation have no long-term deleterious effect on measures of bone mineral in healthy women: a twin study. *Am J Clin Nutr* 2003; 77: 707-714.
51. Öztürk H, Demir Ü. Erken devrede emzirmenin anne-bebek sağlığı açısından yararları. *Atatürk Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi* 2001; 4 (2): 58-62.
52. Taşkın L. Anne Sütünün Yararları. *Doğum ve Kadın Sağlığı Hemşireliği*. Ankara: Sistem Ofset 2002: 385-386.
53. Righard L, Alade MO. Effect of delivery room routines on success of first breast-feed. *Lancet*.1990; 336:1105-1107.
54. Wiberg B, Humble K, de Chateau P. Long-term effect on mother-infant behavior of extra contact during the first hour post-partum follow-up at three years. *Scand J Soc Med* 1989; 17: 181-191.
- 55-. http://www.neonatology.org.tr/wp-content/uploads/2016/12/term_beslenme_2018.
56. Anderson GC. Risk in mother-infant separation post birth. *IMAGE: J Nurs Sch* 1989; 21: 196-199.
57. American Academy of Pediatrics, Committee on Nutrition. *Pediatric Nutrition Handbook*. 3rd ed. Elk Grove Village, IL: AAP; 1993:7.
58. Shrago L. Glucose water supplementation of the breastfed infant during the first three days of life. *J Human Lactation* 1987; 3: 82-86.
59. Metin B, Akın A, Güngör İ. Dünya Sağlık Raporu 1998. T.C. Sağlık Bakanlığı Dış İlişkiler Dairesi Başkanlığı, Ankara 1998.
60. WHO. World Health Report: Fighting disease, Fostering development. mesi konusundaki bilgi, inanış ve uygulamaları: niteliksel bir araştırma. *Marmara Medical Journal* 2006;19(1);13-20
52. Handa DI, Schanler RJ. Role of the pediatrician in breastfeeding management. *Pediatr Clin North Am*. 2013 Feb;60(1):1-10.
53. American Academy of Pediatrics, Committee on Practice and Ambulatory Medicine and Bright Futures Steering Committee. Recommendations for preventive pediatric health care. *Pediatrics*. 2007;120(6):1376
54. Righard L, Alade MO. Effect of delivery room routines on success of first breast-feed. *Lancet*.1990; 336:1105-1107.
55. Wiberg B, Humble K, de Chateau P. Long-term effect on mother-infant behavior of extra contact during the first hour post partum v follow-up at three years. *Scand J Soc Med* (1989). 17:181-191.
56. http://www.neonatology.org.tr/wp-content/uploads/2016/12/term_beslenme_2018.
57. Anderson GC. Risk in mother-infant separation postbirth. *IMAGE: J Nurs Sch*. 1989;21:196-199
58. American Academy of Pediatrics, Committee on Nutrition. *Pediatric Nutrition Handbook*. 3rd ed. Elk Grove Village, IL: AAP; 1993:7
59. Shrago L (1987) Glucose water supplementation of the breastfed infant during the first three days of life. *J Human Lactation*. 3:82-86.
60. Metin B, Akın A, Güngör İ. Dünya Sağlık Raporu 1998. TC Sağlık Bakanlığı Dış İlişkiler Dairesi Başkanlığı, Ankara 1998.
61. WHO. World Health Report: Fighting disease, Fostering development.